

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 378.147: 81'373

С.М. АМЕЛІНА,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Розглянуто питання формування лексичної компетенції як важливої складової іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів. Зазначено, що формування лексичної компетенції може здійснюватися безпосередньо або опосередковано. Висвітлено зміст лексичної компетенції відповідно до загальноєвропейських вимог до мовної освіти. Акцентовано увагу на необхідності вивчення лексики у практичному використанні мови, що сприяє успішній комунікації. Представлено можливі шляхи засвоєння майбутніми філологами нових лексичних одиниць з їх активним використанням у мовленнєвій діяльності. Запропоновано поетапність формування лексичної компетенції майбутніх філологів.

Ключові слова: лексична компетенція, комунікація, методика, іноземна мова, студент.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізаційні процеси, зростання ролі комунікації, розвиток багатомовності та інші тенденції, пов'язані з необхідністю володіння іноземними мовами, загострюють проблему відповідного спрямування підготовки фахівців. Зокрема вивчення іноземних мов набуває дедалі більшого значення у професійній підготовці майбутніх філологів, адже у процесі комунікації іноземною мовою ключовим моментом є знання іншомовної лексики та її адекватне використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Методичні аспекти формування іншомовної компетентності філологів були предметом дослідження Н. Бориско, Т. Кияка, С. Ніколаєвої, Л. Павлової та ін. Питання навчання лексики вивчали В. Бухбіндер, Н. Гез, С. Смоліна, О. Соловова, С. Шатілов та ін. Методика розвитку лексичної компетенції студентів лінгвістичного ВНЗ на основі формування мотиваційної бази навчання розглядалась А. Сіземіною, а поняття «лексична компетенція» на просунутих рівнях володіння іноземними мовами Ю. Давидовою. Формування професійної лексичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови вивчалось Т. Андреєнко.

Однак методика формування лексичної компетенції майбутніх філологів потребує детального дослідження.

Мета статті – розглянути питання методики формування лексичної компетенції майбутніх філологів.

Виклад основного матеріалу. Лексико-граматичний склад будь-якої мови – це її основа. Тому лексична компетенція є невід'ємною складовою іншомовної комунікативної компетентності, метою якої є формування здатності успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого і опосередкованого контактів [4, с. 30]. Отже, процес вивчення інозем-

ної мови майбутніми філологами має бути спрямований, зокрема, на систематичне накопичення і розширення словникового запасу.

Зважаючи на вищезазначене, доцільним є звернення до методичних засад «Рамкової програми з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України», яка є основою для планування та організації занять з німецької мови, що орієнтуються на «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти». Програма спрямована на практичну міждисциплінарну та професійну орієнтацію занять з німецької мови, в центрі уваги яких перебуває студент. Її важливою метою є спрямування навчального процесу на формування і розвиток основних навичок та вмінь у соціальному та професійному спілкуванні, тобто іншомовної комунікативної компетентності.

Іншомовна комунікативна компетентність – це сукупність навичок, умінь та знань, що дозволяє навчатися, працювати та спілкуватися в багатонаціональному суспільстві і досягати у рівноправному діалозі взаєморозуміння і взаємодії з представниками інших культур [11].

Вона реалізується насамперед через розвиток навичок та вмінь в основних видах мовленнєвої діяльності, що охоплюють рецепцію, продукцію, інтеракцію та медіацію і реалізуються як у писемній, так і в усній формах [1].

Розвиток іншомовної комунікативної компетентності надає студентіві можливість:

- вдосконалювати свої вміння в читанні, аудіюванні, письмі та говорінні для вироблення навичок працювати з інформацією текстів різних типів з будь-яких джерел на основі вже набутих знань про світ; вилучати, аналізувати і систематизувати, добирати та передавати інформацію;

- на основі здобутої інформації формувати власну думку, обґрунтовувати її та надавати необхідні пояснення;

- розпізнавати наміри повідомлення, які відповідають певним різновидам текстів з їх граматичними структурами і правилами, розуміти та переносити їх на адекватні ситуації [7, с. 10].

Мовна компетентність включає такі компоненти:

- фонетика, фонологія: ортофонія і орфографія;

- граматики: морфологія, синтаксис;

- лексика: вокабуляр, лексичні зв'язки, словотворення / неологія;

- дискурс: мовні норми структури тексту.

При оцінюванні сформованості іншомовної комунікативної компетентності враховується змістовність, когерентність, відповідність фонетичним нормам, граматична коректність, лексична адекватність. Це означає, що лексична компетенція тісно пов'язана з багатьма іншими навичками. Тобто саме по собі вивчене слово ще не означає сформованість елементів лексичної та граматичної компетенцій. У «Загальноєвропейських рекомендаціях» зазначається, що лексичною компетенцією безпосередньо пов'язаній усі інші компетентності, а саме:

- граматична;

- семантична;

- фонологічна;

- орфографічна;

- орфоепічна;

- соціолінгвістична;

- прагматична [1, с. 113–130].

Отже, орієнтуючись на рівні володіння мовою згідно із «Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (табл. 1), вважаємо, що навчання лексики і формування лексичної компетенції має бути логічною і важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів.

С. Шатілов розглядає формування лексичної компетенції як поетапний процес від ознайомлення з новими лексичними одиницями до їх активного використання в мовленнєвій діяльності [8, с. 29]. Схожу думку висловлює і Ю. Пассов, зазначаючи, що спочатку формуються навички роботи з лексичним матеріалом, потім відбувається вдосконалення

навичок, а після цього розвиваються уміння використовувати лексичні одиниці у мовленнєвій діяльності [6, с. 115].

Таблиця 1

**Зміст лексичної компетенції відповідно до рівнів володіння мовою
(за «Загальноєвропейськими рекомендаціями»)**

Рівень володіння мовою	Зміст лексичної компетенції
C2	Здатність без зусиль розуміти практично все прочитане й почуте. Вміння узагальнювати інформацію з різних письмових та усних джерел, даючи при цьому пояснення й обґрунтування у зв'язному викладенні. Вміння висловлюватися спонтанно, дуже вільно і точно, передаючи тонкі значеннєві відтінки у складних ситуаціях
C1	Здатність розуміти широкий спектр складних великих текстів, простежуючи також прихований зміст. Вміння висловлюватися спонтанно і вільно, не відчуваючи часто очевидної потреби добору слів. Уміння результативно й різнопланово використовувати мову в суспільному і професійному житті, а також у навчанні. Вміння чітко, структуровано і вичерпно висловлюватися щодо складних ситуацій, застосовуючи при цьому належним чином різні синтаксичні засоби
B2	Здатність розуміти основний зміст складних текстів до конкретних та абстрактних тем; розуміння професійних дискусій у власній галузі. Вміння порозумітися у спонтанних обставинах настільки вільно, щоб вести звичайну розмову з носіями мови без великих зусиль з обох сторін. Уміння чітко й деталізовано висловлюватися щодо широкого спектра тем, висловлювати думку щодо актуальних питань, обґрунтовувати недоліки й переваги різних можливостей
B1	Здатність розуміти основний зміст, коли вживається зрозуміла загальноповсякденна лексика і йдеться про знайомі поняття з роботи, школи, дозвілля тощо. Вміння вийти з більшості ситуацій, що трапляються під час поїздок німецькомовними країнами. Вміння просто і зв'язно висловлюватися щодо знайомих тем і сфер особистих зацікавлень. Вміння робити повідомлення про спогади, події, мрії, надії й цілі з власного життя, давати короткі пояснення й обґрунтування щодо планів і намірів
A2	Здатність розуміти речення і часто вживані вислови, пов'язані з безпосередньо знайомими сферами (наприклад, інформація про особу і сім'ю, покупки, робота, близьке оточення). Вміння порозумітися у простих, рутинних ситуаціях, де йдеться про простий і прямий обмін інформацією про відомі речі. Вміння простими засобами описати власне походження, освіту, безпосереднє оточення і речі безпосередньої необхідності
A1	Здатність розуміти і вживати загальновідомі побутові вислови і прості речення, спрямовані на задоволення конкретних потреб. Уміння представити себе й інших, поставити питання іншим людям щодо їхньої особи (наприклад, де людина живе, яких людей вона знає або які речі має) і відповідати на запитання такого типу. Вміння порозумітися у простих ситуаціях, якщо співрозмовник говорить повільно й чітко і готовий іти назустріч

На думку зарубіжних дослідників-методистів, зокрема В. Бьорнера, процес засвоєння лексики завжди передбачає чотири ключові кроки, а саме:

- сприйняття словоформи;
- розуміння значення слів;
- запам'ятовування слова;
- комунікативне використання слова.

Це, однак, означає, що має бути виконаний необхідний ряд додаткових дій, адже слова ніколи не вживаються без контексту, тому завжди існують

культурні, пізнавальні, психолінгвістичні, граматичні та текстові аспекти [9, с. 29–30].

Згідно з дослідженням В. Кук [10, с. 61–62], методика формування лексичної компетенції має передбачати, по-перше, що студент-філолог засвоює вимову і правопис слова. Він повинен також ознайомитися зі структурою слова, тобто уміти відокремлювати морфеми слова і усвідомлювати найбільш поширені деривації і флексійні форми. З цією метою необхідно засвоювати «синтаксичну поведінку» слова у фразі й реченні. Крім того, філолог повинен засвоїти порівняльне, емоційне і прагматичне значення слова. Порівняльне значення включає в себе різноманітні значення словоформи і метафоричні розширення значення

ня. Під емоційним значенням розуміють конотації слова. Прагматичне значення відображається у знаннях про вживання цього слова у певних ситуаціях. Крім того, майбутній філолог має вивчати й лексичні відношення слова з іншими словами, тобто знати синоніми, антоніми, гіпоніми.

Спираючись на напрацювання дослідників, вважаємо доцільною таку поетапність процесу формування лексичної компетенції майбутніх філологів:

- семантизація (ознайомлення з новим лексичним матеріалом);
- автоматизація (формування і первинне закріплення навичок використання лексичних одиниць);
- репродукція (удосконалення навичок та розвиток умінь використання засвоєних лексичних одиниць у різних видах мовленнєвої діяльності).

Зазначимо, що словниковий запас можна формувати прямо або опосередковано. При прямому вивченні студенти виконують спеціально призначені для цього вправи і завдання з розвитку словникового запасу. На думку С.Ф. Шатілова, мовні вправи, формуючи в учнів мовні навички словозміни, формотворення, конструювання, позитивно позначаються на становленні мовних навичок та розвитку відповідних умінь [8]. Погоджуючись із дослідником, дотримуємося думки про те, що засвоєння і поповнення словникового запасу шляхом виконання спеціальних вправ є доцільним, тому що саме лексичні вправи – це одна з форм комунікативної діяльності.

При непрямому вивченні лексики студент фокусується на іншому виді діяльності, наприклад, аудіюванні або читанні, і в цей час непомітно засвоює слова. На нашу думку, при формуванні лексичної компетенції студентів-філологів варто більше уваги приділяти непрямому шляху оволодіння лексикою.

Важливо також навчити студента стратегіям, що допоможуть йому засвоїти лексику в ситуаціях, в яких йому трапляться незнайомі слова або значення відомих йому слів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування лексичної компетенції є важливою складовою процесу формування іншомовної комунікативної компетентності. Формування лексичної компетенції може здійснюватися безпосередньо або опосередковано. Лексична компетенція може формуватися поетапно, шляхом упровадження у навчальний процес системи вправ у поєднанні зі змістовими і ситуаційними характеристиками комунікативної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із вивченням ефективності окремих засобів формування лексичної компетентності майбутніх філологів.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Кияк Т.Р. Засади викладання іноземних мов в Україні в новітніх умовах (пропозиції науково-методичної комісії МОН України з іноземної філології) / Т.Р. Кияк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. - № 6. – С. 111–114.
3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: навч.-метод. посіб. [для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / [О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін.]; за ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.
5. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
7. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / С.М. Амеліна, Л.С. Аззоліні [та ін.]. – К.: Гете-інститут, Ленвіт, 2006. – 90 с.

8. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе / С.Ф. Шатилов. – М.: Просвещение, 1986. – С. 29–30.

9. Börne, Wolfgang Didaktik und Methodik der Wortschatzarbeit: Bestandsaufnahme und Perspektiven. In: Kühn, Peter (Hg.): Germanistische Linguistik 155-156. Studien zu Deutsch als Fremdsprache V. Wortschatzarbeit in der Diskussion / Börne Wolfgang. – Hildesheim: Olms, 2000. – S. 29–56.

10. Cook Vivian. Second Language Learning and Language Teaching. 3. Auflage / Vivian Cook. – London: Arnold, 2001.

11. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. – K.: Ленвіт, 2004. – 256 s.

12. Profile Deutsch: Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen / [M. Glaboniat, M. Müller, P. Rusch, H. Schmitz, L. Wertenschlag]. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2005. – 240 s.

Рассмотрены вопросы формирования лексической компетенции как важной составляющей иноязычной коммуникативной компетентности будущих филологов. Отмечено, что формирование лексической компетенции может осуществляться непосредственно или опосредованно. Освещено содержание лексической компетенции в соответствии с общеевропейскими требованиями к языковому образованию. Акцентируется внимание на необходимости изучения лексики в практическом использовании языка, что способствует успешной коммуникации. Представлены возможные пути усвоения будущими филологами новых лексических единиц с их активным использованием в речевой деятельности. Предложена поэтапность формирования лексической компетенции будущих филологов.

Ключевые слова: лексическая компетенция, коммуникация, методика, иностранный язык, студент.

The article deals with problems of forming lexical competence as an important component of foreign language communicative competence of future philologists. It is noted that the formation of lexical competence can be carried out directly or indirectly. With indirect vocabulary learning, a student focuses on a different type of activity, such as listening or reading, and involuntarily learns words. It is stated, that more attention should be given to the indirect way of mastering vocabulary in the formation of lexical competence of students-philologists.

Key words: lexical competence, communication, technique, foreign language, student.

Одержано 4.10.2014.